

Middelalderisme og erindring – Oehenschläger og den nordiske mytologi

AF PERNILLE HERMANN

SLAGMARK #79
SIDER: 47-62

Middelalderismen, dvs. “den stadige proces, der genskaber, genopfinder og genopfører middelalderkulturen efter middelalderens ophør” (Emery og Utz, 2014, s. 2), skaber kontinuerligt nye forestillinger om middelalderen. Middelalderismen viser, at skiftende tider har haft forskellige syn på middelalderen, dvs. den periode, der i europæisk henseende dækker tidsrummet ca. 500-1500 e.Kr. Tilgangen går tilbage til renæssancen, hvor tiden, der lå forud, blev anset for at være en mellemliggende periode, en parentes, omkranset af to højdepunkter, til oplysningstiden, hvor middelalderen blev betragtet som mørk og uoplyst, og – ikke mindst – til romantikken, hvor middelalderismen var en markant strømning, der ofte idealiserede middelalderen (Stock, 1990, s. 62-70). Også i dag bliver middelalderen fortolket og genbrugt i stadig nye sammenhænge, og interessen for perioden har et af sine mest markante udtryk i populærkulturen. Middelalderismen vedrører ikke først og fremmest middelalderens sociale, religiøse, kulturelle eller teknologiske realitet, den handler tværtimod om alle de forestillinger om middelalderen, der dannes og aktualiseres i en senere tid. I forlængelse heraf fremhæver Elizabeth Emery og Richard Utz, at mange af de fremstillinger, der forbindes med middelalderen “ikke altid [har] en specifik historisk referent; de accepteres umiddelbart [...] som værende ‘middelalderlige’” (Emery og Utz, 2014, s. 2).

I denne artikel vil jeg give nogle eksempler på mødepunkterne mellem middelalderisme og erindring, herunder på hvordan middelalderismen kan understøtte

konstruktionen af kollektive erindringer. Når middelalderismen bliver set i et erindringsperspektiv bekræftes det, at opfattelserne af fortiden ikke nødvendigvis behøver at være historisk set sandfærdige for at være virkningsfulde. Det er karakteristisk for erindringen (den kollektive såvel som den individuelle), at en fortid, der er husket, vil være formet sådan, at den kan bakke op om idealer, følelser og holdninger i et individs eller en gruppes samtid sideløbende med, at det billede, der tegnes af fortiden, kan være retningsgivende og vise vej ind i fremtiden. En husket fortid vil altså være både normativ og formativ (Nora, 1989 og Assmann, 1995). Indsat i erindringens ramme er fortiden derfor ikke (ligesom det også gælder for middelalderismen) forankret i en historisk realitet, men snarere genskabt i en ny tidlig og meningsmæssig sammenhæng.

Emnet for artiklen vil mere præcist være Danmark i 1800-tallet, og der vil især blive lagt vægt på Adam Oehlenschlägers poetiske fremstilling af den nordiske oldtid og middelalder. Uagtet at det i dansk sammenhæng er almindeligt at lade middelalderen omfatte tiden fra ca. 1000 (dvs. fra kristendommens indførelse) til begyndelsen af 1500-tallet (dvs. til reformationstiden) inkluderer jeg i denne sammenhæng elementer, der i den danske periodisering strengt taget ligger forud for middelalderen og tilhører oldtiden, som et tema for "middelalderismen". Dette kan bl.a. forsvares med det kildeforhold, at de tekster, som omhandler oldtiden, blev skrevet i middelalderen. Heri ligger, at på samme måde som 1800-tallets tekster genskabte middelalderen, medvirkede også middelalderens tekster til en kreativ genskabelse af oldtiden.

MIDDELALDERISME OG KOLLEKTIV ERINDRING I 1800-TALLET

I Danmark – som i andre europæiske lande – havde middelalderismen et højdepunkt i 1800-tallet. Der skete på dette tidspunkt et sammenfald mellem middelalderismen og konstruktionen af forskellige landes kollektive erindring, idet udvalgte aspekter af middelalderen blev genanvendt og brugt instrumentelt til at styrke nationale fællesskaber (Ferré, 2014, s. 136). Denne tendens så man flere steder i Europa, hvor der efter Napoleonskrigene var et behov for at styrke nationale selvopfattelser. I Danmark fremhævede digtere og historikere elementer fra middelalderen, der kunne medvirke til at konstruere et nationalt selv billede (se f.eks. Bønding, 2018). Behovet for at skærpe forestillingen om en såkaldt danskhed var påtrængende un-

der den økonomiske og politiske krise, der kendetegnede store dele af århundredet. De forestillinger om det danske folk og dets fortid, der blev skabt i 1800-tallet på baggrund af en særlig historisk situation, blev afgørende for en dansk selvforståelse, der stadig er virksom. En af de forestillinger, der blev skabt i perioden var ideen om en national storhedstid, nemlig den såkaldte "vikingetid". Historikeren og arkæologen J. J. A. Worsaae fremhævede, at det netop var i perioden 800-1000 e.Kr., at "den livlige og kraftige Aand, som fra Arilds Tid har rørt sig i det lille danske Folk, med mere Vælde end nogensinde forhen viste sig virksom og frugtbargjørende paa et større Omraade" (Worsaae, 1873, s. 41). Det fremgår af konteksten hos Worsaae, at særlige nationale særpræg kunne tilbageføres til denne tid, hvor danskerne blev fremstillet som entreprenante rejsende, der erobrede og besejrede omverdenen.

Worsaaes formulering af (eller rettere sagt: hans konstruktion af) "vikingetiden" er et udmærket eksempel på, at enhver definition af historiske perioder er et resultat af et tilbageskuende og vurderende blik. I 1800-tallet begyndte forestillinger, der knyttede sig til vikingetiden, at cirkulere i historiebøger, digtning og kunst. Efterhånden forandredes også betydningen af ordet *vikingr* (der i middelalderens tekster betød "sø-kriger"), og det blev i stigende grad brugt som en betegnelse for en etnisk gruppe (Scherfig, 2016). De ideer, der i den tid støttede op om en national identitet, lagde grunden for nogle af de stereotype fremstillinger af vikingetiden, som stadig har populær og kulturel gennemslagskraft. Carl Olof Cederlund har skrevet det følgende om udviklingen af forestillingen om vikingetiden:

Vi har udviklet en meget udbredt og typisk måde at bruge begreberne 'viking', 'vikinger', 'vikingetiden' etc. på, som er ukritisk og kun ganske svagt forbundet til den historiske baggrund, som vi kender den fra forskellige kilder. Nu om dage betegner vi ganske enkelt de mennesker, der boede i Skandinavien igennem to århundrede for tusind år siden, som vikinger – den periode som vi med en vis elegance kalder 'vikingetiden' (Cederlund, 2011, s. 20).

Ud fra et historisk synspunkt kan man naturligvis give Cederlund ret i, at 1800-tallets middelalderisme har ført til misfortolkninger og simplificeringer af fortiden, eller endda til en "forvrængning – af fortiden" (Cederlund, 2011, s. 20). Men forestillingerne om vikingetiden er dog udmærkede eksempler på, at generaliseringer og ideer kan have stor virkning, blandt andet når de understøtter forestillede fællesskaber, og det er som bekendt ikke kun i 1800-tallets Danmark, at vikingetiden har

HERMANN

haft symbolsk betydning, den har på godt og ondt fungeret som en identitetsmærke i og uden for Skandinavien (se f.eks. Arnold, 2011). Faktisk er forestillingen om vikingetiden et udmærket eksempel på, at ideer og repræsentationer kan være "ikke mindre 'faktiske' eller autoritative, når fortiden tilskrives mening" (Moser, 2009, s. 1050) end historiske realiteter.

ADAM OEHLenschLÄGER OM ERINDRINGEN

Worsaae nævnes ofte som den første danske historiker, der fremhævede vikingtiden som en særskilt og formativ periode i danskernes historie, men allerede tidligere i samme århundrede havde digteren Adam Oehlenschläger ytret sig i positive vendinger om det potentiale, der gemte sig i den nordiske fortid. Et af de aspekter, som Oehlenschläger allerede tidligt i sin digterkarriere gjorde til genstand for en hidtil uset stor interesse, var "den gamle Tidsalder, de gamle Sager, og den dermed forbundne Mythologie" (Oehlenschläger, 1800, s. 21), dvs. den nordiske mytologi. I år 1800 stilledes der på Københavns Universitet en prisopgave med følgende ordlyd: "Var det gavnligt for Nordens skønne Litteratur, om den gamle nordiske Mythologie blev indført og almindelig antaget, i stedet for den Grædske?" I en forelæsning, der blev publiceret under titlen "Forsøg til Besvarelse af det ved Kiøbenhavns Universitet fremsatte Priisspørgsmaal", besvarede Oehlenschläger prisspørgsmålet med et bekræftende ja. I forelæsningen fremhævede han bl.a., at mytologien var vigtig, fordi den indeholdt spor af den ældste nordiske og danske historie, og fordi den var relevant for dannelsen af "Fædrelandskierlighed og Nationalaand" (1800, s. 20-21). Som de følgende overvejelser vil vise, synes et erindringsperspektiv at være en frugtbar indgang til en forståelse af den genskabelse af den nordiske mytologi, som Oehlenschläger gav udtryk for, og som i høj grad var baseret på hans opfattelse af digtningens væsen.

Oehlenschläger reflekterede ikke blot over mytologiens relevans for den såkaldte nationalaand, han anvendte den også i sin digtning. Udgivelsen af *Digte 1803* fremhæves ofte som startskuddet for romantikkens gennembrud i Danmark, og digtet *Guldhornene* (fra samme udgivelse) som en helt afgørende milepæl for universalromantikens opkomst (Præstgaard Andersen, 2018, s. 345-349). Den nordiske oldtid er dette digts helt centrale motiv, og kimen til det, der senere kommer til udtryk som nationalromantikken, blev allerede sået i denne udgivelse. I den førnævnte

forelæsning pointerede Oehlenschläger, at mytologiens alder og ælde kaster et skær af højtidelighed over det nordiske materiale, og i den forbindelse reflekterede han over den erindringsproces, hvorigennem stoffet fra fortiden blev filtreret. Han skrev:

[...] mig synes, at jo ældre det Tidsrum er, fra hvilket Digteren tager sit Stof, desto fordeelagtigere er det for ham. De svundne Dage tænke vi os – for det meste – altid interessantere, end det nærværende Øieblik, fordi vi glemme det *Ubehagelige*, som ogsaa de førte med sig, det *Behagelige* derimod erindre vi, og forstærke det tifold med vor Fantasie, som maa komme Hukommelsen til Hielp. [...] Vi interessere os for at faae mere at vide om disse Tider, end der staaer i vor Magt, og Indbildningskraften, som altid er rede, skaber os med Fornøielse en nye Verden (Oehlenschläger, 1800, s. 15).

Oehlenschläger gav her udtryk for den holdning, at erindringen ikke viderefører en nedarvet tradition, men former, dvs. formindsker og forstørrer, sit materiale. Derved foregreb han centrale principper, der ekspliciteres i moderne erindringsteori, nemlig at den aktivt huskede fortid dannes i og af nutiden og derfor må betragtes som en form for “fortid som nutid” (Assmann, 2008, s. 98). En sådan vægtning af fortidens aktualitet er også en præmis for middelalderismen, der bl.a. er blevet karakteriseret med termen *presentism* (D’Arcens, 2014). Det er bemærkelsesværdigt, at Oehlenschläger ikke ser den manglende viden om fortiden som en forhindring eller en begrænsning. Sammenligner man med mange af de lærde personer, der forud for ham interesserede sig for den nordiske oldtid, fremgår det, at de på baggrund af en antikvarisk interesse ofte beklagede den besværlige adgang til fortiden (Hermann, 2018). Men Oehlenschläger fremhævede fantasien som en støtte for erindringen og antydede, at fantasien og indbildningskraften supplerer og vikarierer for den. Derved stillede han skarpt på det spændingsfelt, der opstår i mødet mellem hukommelsen og indbildningskraften, og antydede, at det netop er i dette område, at nye (poetiske) verdner kan opstå.

BILLEDDANNELSE

I forelæsningen behandlede Oehlenschläger mytologiens relevans for nationalånden, men dette var egentligt sekundært i forhold til hans faktiske emne, nemlig “nyttens af Mythologie for den nyere Digter” (1800, s. 6). Han anså mytologien for

at være et digterisk redskab, der kunne hjælpe digterens skaberevne på vej, mytologien betragtedes derfor ikke som en genstand i og for sig selv, men som et middel til frembringelse af poetiske kunstværker (1800, s. 6). I modsætning til den græske mytologi, der allerede var kunstnerisk bearbejdet, anså Oehlenschläger det nordiske materiale som et uformet stof, som digteren frit kunne danne, eller udtrykt metaforisk: Mytologien var som en uopdyrket, men frugtbar have, der ventede på at blive opdyrket, så den kunne frembringe de smukkeste frugter (1800, s. 13). Han fremhævede gentagne gange mytologiens sanselighed, dens billeder og "stærkt klingende Udtryk" og anerkendte dens potentiale for en digter, hvis opgave det netop er at frembringe billeder og derved give genstande, der ret beset er fraværende (enten fordi de er fiktive, eller fordi de er fortidige og dermed ikke er direkte tilgængelige), en sanselig form.

Da Oehlenschläger gav udtryk for den opfattelse, at erindringen og den poetiske forestillingsevne skulle sameksistere i et spændingsfelt, skrev han sig ind i en lang tradition (Ricoeur, 2004). Forbindelsen mellem erindringen og forestillingsevnen er behandlet mytologisk, bl.a. i den græske mytologi, hvor Mnemosyne, gudinden for erindringen, er mor til muserne og derved er genealogisk forbundet med digterens inspirationskilder (Ferré, 2014, s. 136). I den nordiske mytologi er guden Odin, der baserer sin visdom på tanken og erindringen (og som i mere end én forstand synes at stå i forbindelse med erindringen), nært forbundet med poesien, hvilket bl.a. fremgår af myten om digtermjøden, der fortæller, hvordan Odin først tilranede sig digtereviden og dernæst gav den videre til mennesket. Vender vi blikket mod latinske tekster fra antikken, som beskriver erindringsteknikker, fremgår det endvidere, at hukommelsen i høj grad var afhængig af forestillingsevnen (Carruthers, 1990, s. 47-69, s. 221). Som et led i den antikke retorik beskrev bl.a. Quintilian og Cicero, hvordan erindringen var baseret på mental visualisering og billeddannelse, samt på stedslig forankring af det, der skulle huskes. Det forstås ud fra sådanne beskrivelser, at de billeder, der skulle hjælpe og understøtte hukommelsen, ikke formedes som direkte gengivelser af de genstande, som de skulle repræsentere, men blev tilført farverige, bizarre eller groteske detaljer, der fordrejede genstanden, ligesom de kunne indeholde elementer, der gjorde dem dynamiske og aktive (Yates, 1966). På denne vis kunne de billeder, der dannedes mentalt, og som kunne tilgås med "sjælens øje", genkalde og fremmane det fraværende i nuet.

Faktisk skrev Oehlschläger sig ind midt i en tradition, og et spring frem i tid viser, at erindringens forbindelse med forestillingsevnen og fantasien også er et tema i moderne erindringsteori. Med et blik bagud til den antikke erindringsteknik peger Renate Lachmann på billeddannelse som en fællesnævner for erindring og litteratur: "Båndet mellem mnemoteknikker og litteratur er baseret på den dobbelte betydning af imago som et erindringsbillede og som et produkt af forestillingsevnen, litteraturens kreative impuls. Den billedproducerende erindringsaktivitet indarbejder poetisk forestillingsevne" (Lachmann 2008, s. 303). Det er allerede nævnt, at moderne studier i individuel, kollektiv og kulturel erindring anerkender, at de genstande fra fortiden (hvad enten det er begivenheder, fortællinger eller tekster), der genkaldes i nuet, befinder sig i en gråzone mellem direkte videreførelse og opfindelse. Der er også en opmærksomhed på erindringens forbindelse med den menneskelige forestillingsevne, f.eks. i anerkendelsen af at fortiden ofte fiktioniseres i erindringsprocesser (f.eks. Neumann, 2008 og Erll, 2011, s. 144-174).

SKABELSEN AF NYE VERDENER

Oehlschlägers refleksion over poesiens evne til at skabe nye verdener baserer sig grundlæggende på det græske ord for poesi, der kommer fra *poiein*, som betyder at skabe. Med digtet Fædrelandssang fra 1819, der blev trykt i *Samlede digte* II (1823), demonstreredes det i praksis, hvordan digtningen kan skabe nye verdener. I dette digt skabtes der et billede af Danmark, der var forhøjet "ved digterisk Aand og Kraft" (Oehlschläger, 1800, s. 20), eller sagt på en anden måde: i digtet konstrueredes der en erindring om Danmark. I digtet findes der detaljer fra fortiden, "harniskklædte Kæmper" og "bautasten" (strofe 2), ligesom elementer fra den nordiske mytologi indgår i en beskrivelse af Danmarks historie, dets natur og dets folk. Det er næppe tilfældigt, at det er gudinden Freja og guderne Brage og Mimer, der nævnes direkte (strofe 1 og 9), da netop disse gudeskikkelser giver mytologisk legitimation til motiver som skønhed, digtning, erindring og visdom.

Det kommer til udtryk i Oehlschlägers prisopgave, at med inspirationen fra mytologien kan digteren skildre nordiske, dvs. hjemlige, forhold på en måde, så enhver "Siel" kan "see og føle" disse (Oehlschläger, 1800, s. 20). Vi noterer os, at fortiden og historien på denne vis fremkaldes i det nærværende nu igennem poesiens aktivering af sjælens sanseapparat. Der udtrykkes en forståelse af erindringen, som

HERMANN

også kommer til udtryk hos Platon, hvor opfattelsen af erindringen er forbundet med teorien om sjælens præeksistens, og hvor selve erindringsprocessen opfattes som en gen-fremkaldelse af sanseindtryk, der er baseret på forudgående sjælelig aktivitet (Møller, 2011, s. 18). Oehlenschläger skrev endvidere, at:

Vore nordlige Lande besidde mange Skønheder, og boede vi end i et Kamskatka, saa stod det i den store genie-fulde Nationaldigters Magt at trylle det om i et Paradiis, og at opvække Kierlighed til Fædrelandet i sine Medborgeres Hierter (Oehlenschläger, 1800, s. 21).

Oehlenschläger var bevidst om digteriske skildrings potentiale til at vække affekt, og det billede, der fremstilles af Danmark i *Fædrelandssang*, er retorisk i en ganske basal forstand, ved at det appellerer til følelserne hos modtageren. Oehlenschläger, som skrev i opposition til brugen af græsk og romersk mytologi i digtningen, gav udtryk for, at netop den hjemlige, nordiske mytologi kan vække stærkere følelser:

Jeg troer altid det maa opvække en behageligere Følelse hos Nordboeren, at see sit Fædrelands Skønheder forhøiede ved digterisk Aand og Kraft, end bestandig at lade sin Siel trække hen i Arkadien, for siden – naar Rusen er udsovet – blot at have den ubehagelige Følelse, at hans *Legeme* aldrig vil komme der (Oehlenschläger, 1800, s. 20).

Fokusset flyttes fra de fjerne, arkadiske egne, hvor "Nordboeren" kun kan være tilstede sjæleligt, til de nære steder og en kropslig-materiel tilstedeværelse. Samlingen af sjæl og legeme synes at styrke sanseindtrykkene og derigennem at understøtte selve erindringsprocessen. De ovenstående overvejelser viser, at Oehlenschläger i dén grad udnyttede spændingsfeltet mellem erindring og fantasi, da han fremmanede en fortid, der talte direkte ind i den tid, som han selv befandt sig i. Igen ser vi et sammenfald mellem middelalderismens ofte kreative genbrug af, eller endda opfindelse af, elementer fra middelalderen, og de erindringsprocesser, der er kraftfulde nok til at kunne skabe nye verdener.

DRØMME OG BILLEDER

Graver vi et spadestik dybere, står det klart, at Oehlenschläger var inspireret af ideer, der havde spredt sig i Europa i de sidste årtier i 1700-tallet. Det var især påvirkninger fra England og Tyskland, som tilskyndede danske digtere at bruge det lokalt forankrede mytologiske materiale i deres digtning (se f.eks. Liamin, 2018, s. 321). Oehlenschlägers holdning til mytologien såvel som til erindringen var stærkt inspireret af Johann Gottfried Herders skrifter. I "Forsøg til Besvarelse af det ved Københavns Universitet fremsatte Priisspørgsmaal" nævnede Oehlenschläger danske digtere, der før ham havde bearbejdet det mytologiske materiale, heriblandt Johannes Ewald, Christen Pram og Jens Baggesen, ligesom han refererede direkte til Herders fragment "Von Neuern Gebrauch der Mythologie" fra 1766 (Herder, 1766, s. 454) og brugte et citat, der viser Herders holdning til, hvordan det mytologiske materiale kan tilgås. Digteren skal

[...] tildigte et nyere Træk af de nyere Tider og deres Sæder, saa lykkeligt til den gamle Mythologie, at det nye bliver ærværdigere, og det gamle nyere. En tredje Frihed: at lægge en vis mere betydende Mening i de gamle Fabler, uden at de derfor behage mindre; og da vore høiere Grad af Kultur vinder ligesaa meget i Tænkning, som den taber i sandselige Billeder, saa søge man at lægge en nyere Aand i Fablerne, saa at Guder og Helte ikke handle som stærke vilde Mænd efter deres Tidsmaade, men at der bliver et Øiemed tilsyne, som passer sig for os (Herder, 1766, citeret i Oehlenschläger, 1800, s. 19).

For Herder var mytologien også en billedverden, der kunne formes i digterens egen interesse (Geier, 2009, s. 179-180). Flere steder i sine mange skrifter reflekterede Herder endvidere over fortiden, og også han skrev sig ind i den tradition, der anser erindringen og fantasien for at være to sammenhængende ressourcer. Han forbandt erindringen med evnen til billeddannelse, en evne som han førte tilbage til barnets leg og drømmebilleder: "Ser De det barn dér, der leger stille og underholder sig med sig selv. Det taler med sig selv: det er i en drøm af levende billeder. Disse billeder og tanker vil komme tilbage til ham en gang, på et tidspunkt, når han ikke forventer det, og ikke mere ved hvorfra de kommer" (Herder, 1782, s. 91). Hvad der gælder for individet gælder også for gruppen, og ord som *Kindheit* (barndom) og *Jugend* (ungdom) blev brugt i overført betydning og dækkede også over kulturens

barndom og ungdom (se også f.eks. Herder, 1784, s. 11). Ligesom individets evne til at erindre forklaredes med, at barndommens billeder kommer tilbage, dvs. generindres, foregår også folkeslags eller hele menneskehedens erindring igennem en proces, hvor billeder og ideer fra kulturens barndom og de ældste tider genskabes og genformuleres. Barndommens stadium (på individets og kollektivets plan) var ifølge Herder ikke primitivt og tilbagestående, men et arnested for kulturel produktion, hvor forestillingskraften stod stærkt (Follesa, 2018, s. 10-11), og den var ligeledes fablernes, dvs. mytternes, stadium (Herder, 1796, s. 155-156). Denne holdning kan udtrykkes ganske kortfattet på denne måde: "For Herder er mytologiens tidsalder kulturens ungdom" (Geier, 2009, s. 178). Set i dette lys kan den middelalderisme, der igangsættes af Herder, og som i dansk sammenhæng først følges op af Oehlschläger, helt overordnet set betragtes som et erindringsprojekt, hvor billeder fra kulturens barndom genkaldes, eller generindres, i nuet.

Det er iøjnefaldende, i hvor høj grad Oehlschläger – under indflydelse fra Herder – reflekterede over poesiens væsen og i særdeleshed over det fænomen, at gammelt og nyt mødes, når indholdsmæssige og formelle detaljer fra tidligere tider bliver transformeret ind i nye tekstlige sammenhænge. Anser vi dette som en opmærksomhed på intertekstuelle forbindelsespunkter (Geier, 2009, s. 180), kan erindringsperspektivet også i denne sammenhæng belyse middelalderismen, idet at intertekstualiteten kan betragtes som litteraturens egen erindring. Hver ny tekst genbruger, dvs. gen-erindrer, gamle tekster i stadig nye sammenhænge (Lachmann 2008).

ERINDRING I MIDDELALDEREN

Middelalderen (og herunder den såkaldte vikingetid og den nordiske mytologi) er således erindret i 1800-tallet, men middelalderen var også i sig selv en erindringskultur. Det var den, som antydet indledningsvist, først og fremmest i den forstand, at man også i middelalderen erindrede den tid, der lå forud, og skabte fortiden i nutidens billede. Saxo Grammaticus skrev omkring år 1200 *Gesta Danorum*, som er et udmærket eksempel på, hvordan der blev skabt en særlig erindring om Danmarks fortid, der kunne understøtte en politisk og religiøs elites position. Saxo gav i fortalen til dette værk udtryk for, at han ville gengive fortidens kilder, som de var, men det står dog klart, at han ikke formidlede en fastlåst og nedarvet tradition, men

i høj grad fremstillede detaljer fra fortiden i sin egen samtids billede. Det bliver ganske eksplicit, når han i fortalen sammenstiller spredte runeindskrifter, der var overleveret fra fortiden, med sin egen tids idealer, som var formet af den romerske højkultur (Saxo, 2000, s. 14-15). Dette peger på, at den form for genanvendelse af et materiale, som Herder og Oehlenschläger var opmærksomme på, dvs. den frihed hvormed en digter kan tilgå sit materiale, i praksis også var en del af middelalderens tekstlige kultur.

Middelalderen var dernæst en erindringskultur på den måde, at viden, fortælling og tradition i høj grad afhang af den menneskelige hukommelse, et forhold, der på det praktiske og konkrete plan førte til en raffinering af hukommelsesevnen igennem udviklingen af særlige teknikker, ligesom det førte til refleksioner over hukommelsens stærke og svage sider. Der findes ikke blandt de nordiske middelaldertekster en selvstændig affattet afhandling med en beskrivelse af en hukommelseslære, men teksterne giver alligevel indirekte et indblik i, hvordan erindringen fungerede. Der kan argumenteres for, at der blev anvendt principper, der svarer til dem, man kan læse om i de romerske tekster (*imagines* og *loci*), hvor det blev beskrevet, hvordan erindringen baserer sig på visualisering og billeddannelse, samt stedlig forankring af det, der skal huskes. Vi ser, at Oehlenschläger genbrugte den metaforik, der knytter sig til erindringskunsten. I digtet *Island* fra *Poetiske skrifter* (1805) lovpriste han det mytologiske materiale og de fortællinger, der blev nedskrevet i Island i middelalderen. Han indledte dette digt med følgende verselinje: "Island! hellige Øe! Ihukommelsens vældigste Tempel!". Udover at venerationen over for det (mytologiske) materiale er utvetydig, beskrives Island metaforisk set som et erindringssted og med et billedsprog fra den erindringsteknik, der fremstilledes bl.a. i den antikke retorik, men også af kirkefædrene, herunder Augustin, og som fortsatte med at være virksom igennem middelalderen. Her var det netop forestillede rumlige konstruktioner, ganske ofte i form af arkitektoniske bygninger, der fungerede som opbevaringssteder i erindringen, og hvortil man knyttede de ting eller fænomener, der skulle huskes, elementer der blev omformet til visuelt iøjnefaldende billeder. Når templet benyttes som en metafor for erindringen berøres endvidere forholdet mellem erindringen og sansningen, derved at det netop var sanserne, der dannede indgangen til de mentalt forestillede rumlige konstruktioner, og ikke mindst synssansen var uløseligt forbundet med de billeder, der blev dannet i erindringen.

Fokuspunktet for de forudgående overvejelser har været Oehlenschlägers tidligste tanker om mytologien, men ret beset varierer og udvikler hans holdning sig over tid. Hvor hans forelæsning fra året 1800 giver udtryk for, at det i udgangspunktet ikke var en del af Oehlenschlägers projekt at kopiere en nedarvet tradition af mytologiske digte og fortællinger, eller “fabler” som de også blev kaldt, men at anvende dem kunstnerisk til inspiration for skaberevnen, giver han i forordet til *Nordiske digte* (1807) udtryk for et ønske om at forstå og erkende mytologien (Præstgaard Andersen, 2018, s. 339). Samme erkendelsesorienterede attitude til mytologien kommer til udtryk visse steder hos N. F. S. Grundtvig. Også Grundtvig brugte mytologien til på en og samme gang at forny og styrke en kollektiv identitet inden for en national forståelsesramme. Dog er der i flere af Grundtvigs skrifter et fokus på en teologisk og videnskabelig bearbejdning af mytologien. I *Om Asalæren* (1807) bruger Grundtvig samme erindringsmetafor, som vi så hos Oehlenschläger, og i fortalen omtaler han “Asalæren”, dvs. den nordiske mytologi, som en “omstyrtet Bygning”:

Asalæren er en omstyrtet Bygning, og kun enkelte Støtter finde vi, mere eller mindre hele, i Gruset. Vi have Ret til at ordne det Hele efter dem, men længe maa vi prøve, før vi med Sikkerhed kunne bestemme det gjensidige Forhold, og anvise Alt sin rigtige Plads. Følgende Fremstilling af Gangen i, og Sandsen af Fædrenes Gudelære, kan derfor kun være et Forsøg (Grundtvig, 1807).

Ved metaforisk set at omtale mytologien som en omstyrtet bygning lader han forstå, at den befinder sig på kanten af glemslen, og i hans formuleringer anes der en beklagelse over, at fortiden er tæt på at forsvinde. Grundtvigs intention var i denne situation mærkbart forskellig fra den, som Oehlenschläger gav udtryk for i “Forsøg til Besvarelse af det ved Kiøbenhavns Universitet fremsatte Priisspørgsmaal”, idet han ikke entydigt betragtede mytologien ud fra et poetisk perspektiv (Pedersen, 2012). I denne specifikke sammenhæng synes Grundtvig at operere med en forestilling om, at der engang eksisterede en fast mytologisk struktur, som han ønskede genetableret. Projektet med at samle delene af denne omstyrtede bygning og sætte dem på deres oprindelige plads står i kontrast til en poetisk anvendelse og antyder snarere et forsøg på at rekonstruere en fastlåst nedarvet tradition end at forme en ny. Det kan dog tilføjes, at uagtet at Grundtvig gav udtryk for et ønske om at angive

delene deres korrekte plads, var hans rekonstruktion af mytologien i høj grad en subjektivt farvet bearbejdning.

ET POPULÆRKULTURELT PERSPEKTIV

Eksemplerne ovenfor viser, at middelalderismen i 1800-tallet kan betragtes som en integreret del af en kulturel erindringsbearbejdning, og de peger på, at der findes visse fællesnævner mellem sider af middelalderismen og sider af erindringen. Kaster vi afslutningsvist et perspektiverende blik på samtidens populærkultur, fremgår det, at ideer om middelalderen igen er ganske udbredte, og at både den benævnte vikingetid og den nordiske mytologi i særdeleshed giver stof til middelalderismen. Når forestillinger om fortiden medieres i populærkulturelle, hovedsageligt digitale og audiovisuelle, formater, ændres i sagens natur nogle af de præmisser, som gjorde sig gældende i 1800-tallet, og bl.a. forholdet mellem højkultur og lavkultur samt forestillingernes udbredelse og cirkulation forandres. Men flere af de diskussionspunkter, der forbinder middelalderismen til erindringen, er også relevante i populærkulturel sammenhæng. Det kan eksempelvis fremhæves, at forestillingerne om middelalderen fortsat kan betragtes som et samlingspunkt og som en fællesskabsdannende reference. I 1800-tallet var vikingetiden og den nordiske mytologi et højkulturelt anliggende, som medvirkede til dannelsen af et forestillet nationalt fællesskab. I dag interagerer denne begrebs- eller fantasiverden endvidere med transnationale *audience communities*, hvor individer samles om de samme globale medieplatforme og deler den viden, der opnås ved at tilgå disse platformes repræsentationer og adaptationer. Dette giver anledning til at udvide den erindringsteoretiske ramme til også at inkludere begrebet "populærkulturel erindring" (Kukkonen, 2008, s. 265). I den sammenhæng bliver ikke blot forestillingsevnen, men også mere specifikt erindringens billedlige, det vil sige visuelle dimension, et påtrængende emne, da billedets forrang i erindringsprocesser også anerkendes i populærkulturel henseende. Det er bl.a. blevet fremhævet, at "Billeder er en af de afgørende måder, hvorpå populærkulturel erindring fremkaldes, og omkring hvilke modtagergrupper dannes" (Kukkonen, 2008, s. 264). Det kan derfor hævdes, at formater som for eksempel tv-serier, film, tegneserier og pc-spil på grund af deres visuelle karakter i særlig høj grad har potentiale til at understøtte erindringsprocesser og endda kan medvirke til at konstruere erindringer om fortiden.

HERMANN

LITTERATUR

- Arnold, M. (2011). *Thor. Myth to Marvel*. London og New York: Continuum International Publishing Group.
- Assmann, A. (2008). Canon and Archive. I A. Erll & A. Nünning (red.), *Cultural memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook* (97-107). Berlin og New York: De Gruyter.
- Assmann, J. (1995). Collective Memory and Cultural Identity. *New German Critique* 65, 125-133.
- Bønding, S. (2018). Danish Perspectives – Grundtvig. I J. Glauser, P. Hermann & S. A. Mitchell (red.), *Handbook of Pre-Modern Nordic Memory Studies. Interdisciplinary Approaches* (782-787). Berlin: De Gruyter.
- Carruthers, M. (1990). *The Book of Memory. A Study of Memory in Medieval Culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cederlund, C. O. (2011). The Modern Myth of the Viking. *Journal of Maritime Archaeology* 6, 5-35.
- D’Arcens, L. (2014). Presentism. I E. Emery & R. Utz (red.), *Medievalism. Key Critical Terms* (181-188). Cambridge: D.S. Brewer.
- Emery, E. & Utz, R. (2014). Making Medievalism: A Critical Overview. I E. Emery & R. Utz (red.), *Medievalism. Key Critical Terms* (1-10). Cambridge: D.S. Brewer.
- Erll, A. (2011). *Memory in Culture*. Basingstoke, NY: Palgrave.
- Ferré, V. (2014). Memory. I E. Emery & R. Utz (red.), *Medievalism. Key Critical Terms* (133-140). Cambridge: D.S. Brewer.
- Follesa, L. (2018). Learning and Vision: Johan Gottfried Herder on Memory. *Essays in Philosophy* 19 (2), 1-17.
- Geier, U. (2009). Myth, Mythology, New Mythology. I H. Adler & W. Köpcke (red.), *A Companion to Johann Gottfried Herder* (165-188). Rochester, NY: Camden House.
- Grundtvig, N. F. S. (1807). *Om Asalæren*. Grundtvigs Værker. Hentet fra <[http://www.grundtvigsværker.dk/tekstvisning/651/0#\("0":0,"k":0,"v0":0\)>](http://www.grundtvigsværker.dk/tekstvisning/651/0#()
- Herder, J. G. (1766/1985). Von Neuern Gebrauch der Mythologie. I U. Gaier (red.), *Johann Gottfried Herder. Werke*, bd. 1 (432-455). Frankfurt am Main: Deutscher Klassiker Verlag.
- Herder, J. G. (1782/1991). Seelenwanderung, oder Im Paradies der Erinnerung. I *Die Erfindung des Gedächtnisses. Texte, zusammengestellt und eingeleitet von Dietrich Harth* (91-94). Frankfurt am Main: Keip Verlag.
- Herder, J. G. (1784/1989). Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit. I M. Bollacher (red.), *Johann Gottfried Herder. Werke*, bd. 6 (9-898). Frankfurt am Main: Deutscher Klassiker Verlag.

- Herder, J. G. (1796/1998). Iduna, oder der Apfel der Verjüngung. I H. D. Irmscher (red.), *Johann Gottfried Herder. Werke*, bd. 8 (155-172). Frankfurt am Main: Deutscher Klassiker Verlag.
- Hermann, P. (2018). Danish Perspectives. I J. Glauser, P. Hermann & S. A. Mitchell (red.), *Handbook of Pre-Modern Nordic Memory Studies. Interdisciplinary Approaches (771-781)*. Berlin: De Gruyter.
- Kukkonen, K. (2010). Popular Cultural Memory: Comics, Communities and Context Knowledge. *Nordicom Review* 29, 261-273.
- Lachmann, R. (2008). Mnemonic and Intertextual Aspects of Literature. I A. Erll & A. Nünning (red.), *Cultural memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook (301-310)*. Berlin & New York, NY: De Gruyter.
- Liamin, S. (2018). Images and Imageries of Norse Mythology in German Sentimentalism and Romanticism: From Herder to Heine. I M.C. Ross (red.), *Pre-Christian Religions of the North. Research and Reception*, bd. 1 (317-336). Turnhout: Brepols Publishers.
- Moser, S. (2009). Archaeological Representation: The Consumption and Creation of the Past. I B. Cunliffe, C. Gosden & R.A. Joyce (red.), *The Oxford Handbook of Archaeology (1048-1077)*. Oxford: Oxford University Press.
- Møller, L. (2011). *Erindringens poetik. William Wordsworths, S.T. Coleridge, Thomas De Quincey*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Neumann, B. (2008). The literary representation of memory. I A. Erll & A. Nünning (red.), *Cultural memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook (333-343)*. Berlin, New York, NY: De Gruyter.
- Nora, P. (1989). Between Memory and History. Les Lieux de mémoire. *Representations* 26. 7-24.
- Oehlenschläger, A. (1800/1980). Forsøg til Besvarelse af det ved Kiøbenhavns Universitet fremsatte Priisspørgsmaal. I F. J. Billeskov Jansen (red.), *Æstetiske skrifter 1800-1812 (9-22)*. København: Rosenkilde og Baggers Boghandel.
- Oehlenschläger, A. (1805). *Island*. I *Poetiske skrifter*. København: Forfatterens forlag.
- Oehlenschläger, A. (1823). *Fædrelandssang*. I *Samlede Digte* II. København: Forfatterens forlag.
- Pedersen, V. A. (2012). Indledning til *Om Asalæren*. I N. F. S. Grundtvig, *Om Asalæren*. Grundtvigs Værker. Hentet fra <
- Præstgaard Andersen, L. (2018). Ewald's and Oehlenschläger's Poetry Inspired by Old Norse Myth. I M. C. Clunies Ross (red.), *Pre-Christian Religions of the North. Research and Reception*, bd. 1 (331-349). Turnhout: Brepols Publishers.
- Ricoeur, P. (2004). *Memory, History, Forgetting*. Chicago: Chicago University Press.
- Saxo Grammaticus (2000). *Saxos Danmarkshistorie*, oversat af Peter Zeeberg fra latin: *Gesta Danorum*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Gads Forlag.

HERMANN

- Saxos Danmarkshistorie*, bd. 1. (2000) Peter Zeeberg, oversat. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og G. E. C. Gads Forlag.
- Scherfig, A. (2016). *Perspektiver på konstruktionen af Vikingetiden. En analyse af J. J. A. Worsaaes fortidsbrug under 1800-tallets national-kulturelle kampe*. Bacheloropgave, Københavns Universitet.
- Stock, Brian (1990). *Listening for the Text. On the Uses of the Past*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Worsaae, J. J. A. (1873). *De danskes kultur i vikingetiden*. Gad: København.
- Yates, F. (1966). *The Art of Memory*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.